

Jacek Frydrych
Jacek Wojtysiak

ŹRÓDŁA MĄDROŚCI

Program nauczania przedmiotu filozofia
(zakres podstawowy)
dla szkół ponadpodstawowych

Wydawnictwo Academicon
Lublin 2024

SPIS TREŚCI

Uwagi wstępne	3
I. Założenia Programu	3
II. Program nauczania a edukacja filozoficzna w szkole ponadpodstawowej	5
1. Program a podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego, pięcioletniego technikum oraz dwuletniej branżowej szkoły II stopnia	5
2. Program a podstawa programowa filozofii w zakresie podstawowym	6
2.1. Cele kształcenia	6
2.2. Treści nauczania	7
2.3. Lektury	8
3. Program a podstawa programowa filozofii w zakresie rozszerzonym	9
III. Zalecenia metodyczne i sposoby realizowania Programu – rola nauczyciela filozofii	9
IV. Zalecenia metodyczne – rola nauczyciela filozofii	13
V. Ocenianie	14
VI. Dodatki	15
1. Plan dydaktyczny	15
2. Plan wynikowy	15
3. Przykładowe scenariusze lekcji (tematy 23 i 24)	15

PODRĘCZNIK DO FILOZOFII

dla liceum ogólnokształcącego i technikum • Zakres podstawowy

Autorzy:

Prof. dr hab. Jacek Wojtysiak

Dr Marcin Iwanicki

- Uwzględnia wszystkie elementy nowej podstawy programowej do filozofii (zakres podstawowy) dla liceum i technikum.
- Przedstawia ważne treści w interesującej i spójnej narracji.
- Przekazuje ciekawe informacje uzupełniające – bez przeładowania materiału.
- Zawiera wszystkie teksty źródłowe wymienione w podstawie programowej (obowiązkowe i opcjonalne).
- Proponuje zadania inspirujące ucznia do samodzielnego myślenia.
- Odnacza się atrakcyjną szatą graficzną, przejrzystym układem materiału oraz pomocami dydaktycznymi, które ułatwiają jego opanowanie.
- Jest lekki w dosłownym i przenośnym sensie.
- Został napisany przez cenionych wykładowców akademickich.
- Ma swoją multimedialną kontynuację na stronie internetowej zrodla-madroski.pl (powstałej dzięki inicjatywie magazynu „Filozofuj!” i finansowaniu z Narodowego Centrum Kultury).

Już w sprzedaży: <https://bit.ly/3epCYh9>

UWAGI WSTĘPNE

Program nauczania *Źródła mądrości* [dalej: Program] jest przeznaczony do przygotowania i realizacji lekcji filozofii w klasie I w szkołach ponadpodstawowych.

Przyjęte w Programie rozwiązania uwzględniają założenia oraz cele kształcenia i treści nauczania zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły ponadpodstawowej.¹

Zgodnie z kluczowym założeniem, przyjętym przez autorów podstawy programowej (w zakresie filozofii realizowanej na poziomie podstawowym), lekcje filozofii mają wprowadzać uczniów w problematykę filozoficzną na przykładach dokonań wielkich myślicieli starożytności. Założenie to uwzględnia fakt, iż na realizację podstawy programowej filozofii w zakresie podstawowym przewidziano ok. 30 godzin lekcyjnych, co przesądza o propedeutycznym charakterze kursu filozofii oferowanego uczniom klas pierwszych w wybranych szkołach ponadpodstawowych].²

I. ZAŁOŻENIA PROGRAMU

1. Zajęcia z filozofii mają charakter propedeutyczny. Ich głównym celem jest wprowadzenie uczniów w ten typ myślenia, które nazywa się „myśleniem filozoficznym”. Efekt ten zamierza się uzyskać poprzez zapoznanie uczniów z wybranymi zagadnieniami filozofii starożytnej oraz takie prowadzenie lekcji, które pozwoli uczniom doświadczyć specyfiki namysłu filozoficznego. Umiejętna realizacja Programu umożliwi uczniom wstępne poznanie jednego z głównych źródeł kultury europejskiej oraz pozwoli doświadczyć jednego z nietypowych sposobów myślenia.
2. W zakresie dydaktyki (ogólnej i szczegółowej) autorzy Programu preferują następujące rozwiązania:

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2024 r. poz. 1019). Rozporządzenie to nie zmienia zasad realizacji edukacji filozoficznej w szkołach ponadpodstawowych, lecz zawiera załącznik, w którym znajduje się zmieniona wersja podstawy programowej filozofii. Przyjęcie (na mocy prawa; wprowadzone zmiany obowiązują do 1 września 2024 r.) nowej wersji podstawy programowej filozofii, pociąga za sobą konieczność dokonania stosownych zmian w niniejszym Programie.

² Na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół filozofia w zakresie podstawowym może być realizowana w klasie pierwszej w wymiarze jednej godziny tygodniowo. Lekcje filozofii są obowiązkowe i odbywają się w wybranych klasach i szkołach na mocy decyzji dyrektora danej szkoły, w którego gestii leży wybór filozofii jako jednego z czterech przedmiotów (filozofia, muzyka, plastyka, kultura antyczna) nauczanych w klasie pierwszej w szkole ponadpodstawowej.

- a) Program stara się godzić zarówno idee progresywizmu dydaktycznego, jak też idee dydaktyki tradycyjnej eksponującej konieczność opanowania wyselekcjonowanej wiedzy (tu: wiedzy filozoficznej). Zważywszy na nowość i ponadprzeciętną trudność materiału z zakresu edukacji filozoficznej, a także ograniczony czas przeznaczony na jego realizację, szczególnego znaczenia nabiera selekcja materiału i efektywny transfer wiedzy. Bez opanowania wyselekcjonowanej wiedzy nie można zrealizować zadowalająco żadnego z celów kształcenia filozoficznego; nie można także poznawać i efektywnie rozwijać ważnych umiejętności i kompetencji (niektórych kompetencji kluczowych i kompetencji przyszłości). Mając to na względzie, zakłada się równocześnie, że nauczyciel filozofii będzie starał się tak realizować zajęcia z filozofii, aby na podstawie przygotowanego materiału (w tym materiału historyczno-filozoficznego), uczniowie mieli możliwość zrozumienia specyfiki filozofii, doświadczając jej jako swoistego procesu badawczego (zasadniczo jako pewnej postaci myślenia teoretycznego), zorientowanego na identyfikowaniu swoistych dla filozofii problemów, ich analizowaniu, coraz lepszym (głębszym) ich rozumieniu oraz zmierzającego do podejmowania prób ich rozwiązywania. Nieodłącznym elementem tak pojętej edukacji filozoficznej jest poznawanie lub rozwijanie umiejętności uniwersalnie ważnych, w szczególności umiejętności z zakresu kultury logicznej (formułowanie pytań, definiowanie, argumentowanie, dyskutowanie).
- b) W nauczaniu filozofii należy bazować na wyselekcjonowanym materiale historyczno-filozoficznym. Nauczanie filozofii nie powinno jednak przerodzić się w nauczanie historii filozofii starożytnej. Zaleca się, aby skupiać uwagę na przyswojeniu i analizie wybranych zagadnień oraz na pogłębionym zaznajomieniu się z myślą wybranych filozofów (egzemplaryzm dydaktyczny).
- c) Z zasad nauczania wyróżnić należy zasadę pogładowości (naoczności), której filozoficznym odpowiednikiem jest fenomenologiczna „zasada wszystkich zasad”. Wprowadzając dane pojęcie lub twierdzenie, należy się odwoływać do dostępnych uczniom doświadczeń. Zasada ta chroni przed werbalizmem, groźnym zwłaszcza dla filozofii, która operuje wysoce ogólnymi i abstrakcyjnymi terminami.
- d) Należy zadbać o to, aby na każdej lekcji uczeń nie tylko przyswoił pewną porcję wiedzy, ale także aby ćwiczył odpowiednio dobrane do opanowywanej wiedzy sprawności intelektualne i moralno-kulturowe.
- e) Z czterech podstawowych koncepcji nauczania filozofii – 1) jako przekonywanie do określonego światopoglądu, 2) jako wykładanie określonej doktryny, 3) jako dyskutowanie problemów, 4) jako wdrażanie do obcowania ze specyficznymi dziełami kultury – Program w zasadzie realizuje dwie ostatnie. W nauczaniu filozofii nie chodzi bowiem o to, by uczeń stał się wyznawcą określonego światopoglądu (np. religijnego czy scjentyistycznego) lub zwolennikiem określonej doktryny filozoficznej (np. ma-

terializmu czy dualizmu psychofizycznego), lecz by umiał dostrzegać i rozpatrywać problemy filozoficzne – zarówno w aspekcie merytorycznym (pytania, odpowiedzi, tezy, argumenty, ocena logiczna wypowiedzi), jak i ogólnokulturowym (np. filozofia jako inspiracja do twórczości artystycznej czy określonych postaw życiowych). Autorzy Programu uważają, że umiejętność identyfikowania i krytycznego rozpatrywania problemów filozoficznych stanowi podstawę niedogmatycznego wyboru określonej doktryny filozoficznej oraz pozwala świadomie kształtować własny światopogląd.

- f) Autorzy programu opowiadają się zasadniczo za ideą nauczania zintegrowanego (holistycznego). Kształcenie filozoficzne powinno obejmować wszystkie istotne wymiary, funkcje i procesy edukacyjne. Program zakłada, że realizacja poszczególnych tematów będzie wymagała uwzględnienia wszystkich kluczowych funkcji edukacji filozoficznej w szkole ponadpodstawowej. Mając to na uwadze, zakłada się, że realizacja każdego z wyszczególnionych w podstawie programowej tematów będzie uwzględniać wszystkie cztery podstawowe funkcje edukacji filozoficznej:
- poznawczą (opanowanie wyselekcjonowanej wiedzy z zakresu filozofii);
 - praktyczno-logiczną (kształcenie umiejętności rzetelnego, krytycznego i odpowiedzialnego myślenia oraz jasnego wyrażania myśli w dialogu z innymi);
 - praktyczno-wychowawczą (wspomaganie ucznia w jego refleksji nad fundamentalnymi problemami światopoglądowymi, w szczególności aksjologiczno-moralnymi, oraz rozwijanie wrażliwości aksjologiczno-moralnej i wybranych postaw – kompetencji – moralnych);
 - korelacyjną (integrowanie wiedzy z zakresu różnych przedmiotów szkolnych oraz zorientowanie na rozwijanie uniwersalnie ważnych umiejętności i kompetencji).
- g) W zakresie metodyki autorzy Programu zakładają potrzebę autonomicznego i umiejętnego dobierania metod dydaktycznych do rzeczywistych sytuacji edukacyjnych (uwzględniających zarówno cele i tematykę zajęć, jak też potrzeby i możliwości uczniów oraz możliwości nauczyciela przedmiotu).

II. PROGRAM NAUCZANIA A EDUKACJA FILOZOFICZNA W SZKOLE PONADPODSTAWOWEJ

1. Program a podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego, pięcioletniego technikum oraz dwuletniej branżowej szkoły II stopnia

Program nauczania *Źródła mądrości* wpisuje się w kluczową ideę nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego, pięcioletniego

technikum oraz dwuletniej szkoły branżowej II stopnia, za jaką uznano rozwijanie myślenia, w szczególności zaś myślenia krytycznego. W dokumencie ministerialnym uznano krytyczne myślenie za jedną z najważniejszych umiejętności XXI wieku, której rozwijanie powinno stać się kluczowym elementem przygotowującym uczniów do dorosłego życia. Mając na uwadze ten istotny priorytet w edukacji na poziomie ponadpodstawowym oraz naturalny dla edukacji filozoficznej jej komponent logiczny, w Programie znalazły się dwa cele ogólne wprost odnoszące się do idei rozwijania złożonej umiejętności krytycznego myślenia.

Warto także zwrócić uwagę na fakt, że ważną funkcją edukacji filozoficznej (uwzględnioną i uwytatnioną w Programie) jest funkcja korelacyjna. Realizacja Programu może przyczynić się do efektywniejszego kształcenia w zakresie innych przedmiotów, w szczególności języka polskiego³, historii i religii/etyki (przedmiot nieobowiązkowy).

2. Program a podstawa programowa filozofii w zakresie podstawowym

Niniejszy Program jest w pełni zgodny z podstawą programową filozofii w zakresie podstawowym⁴. Wyszczególnione w Programie jednostki lekcyjne (odpowiadające im tematy) wpisują się we wszystkie cele kształcenia i wyczerpują wszystkie wyszczególnione w podstawie programowej treści nauczania. Właściwa realizacja Programu ułatwi uczniom osiągnięcie wskazanych w podstawie programowej celów i efektów kształcenia (treści nauczania).

2.1. Cele kształcenia

Cele kształcenia Programu zawierają wszystkie cele kształcenia ujęte w podstawie programowej z filozofii na poziomie podstawowym (numeracja oryginalna):

- I. Rozumienie filozofii jako fundamentalnego składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej.
- II. Świadomość wpływu starożytnej filozofii na kulturę europejską późniejszych epok, a zwłaszcza na literaturę piękną, naukę i religię.
- III. Znajomość problematyki i terminologii głównych dyscyplin filozoficznych.

³ Warto podkreślić, że podstawa programowa języka polskiego zawiera około 50 szczegółowych zagadnień bezpośrednio odnoszących się do treści typowo filozoficznych. Można zatem uznać, że edukacja filozoficzna realizowana w klasie pierwszej w szkole ponadpodstawowym stanowi istotne dopełnienie edukacji polonistycznej.

⁴ Zob. wymagania z zakresu filozofii – wraz z komentarzem – zostały określone w: [podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły ponadpodstawowej](#).

- IV. Dostrzeżenie w poglądach starożytnych filozofów paradygmatów myślowych obecnych we współczesnej kulturze.
 - V. Identyfikowanie problemów, stanowisk i poglądów filozoficznych na przykładach pytań i twierdzeń filozofów starożytnych.
 - VI. Rozwijanie krytycznego myślenia i sprawności logicznych poprzez analizę wybranych pytań i argumentów logicznych.
 - VII. Umiejętność jasnego formułowania i rzetelnego uzasadniania własnych poglądów filozoficznych w dyskusji.
- Istotnym dopełnieniem powyższej listy celów ogólnych wyszczególnionych w podstawie programowej są dwa cele dodatkowe:
- VIII. Charakterystyka krytycznego myślenia jako fundamentalnego celu edukacyjnego (wraz z ukazaniem doniosłości krytycznego myślenia jako złożonej umiejętności niezbędnej w rozwijaniu tzw. kompetencji kluczowych).
 - IX. Rozwijanie umiejętności pisania tekstu argumentacyjnego.

2.2. Treści nauczania

Treści nauczania Programu zostały uporządkowane w dziesięciu względnie autonomicznych zagadnieniach tematycznych (zob. plan dydaktyczny). Każde z wyszczególnionych zagadnień tematycznych Programu zawiera bezpośrednio odniesienia do odpowiadających im zagadnień filozoficznych wyszczególnionych w podstawie programowej filozofii (w zakresie podstawowym). Szczegółowy rozkład materiału został przedstawiony w dwóch dokumentach – w planie dydaktycznym oraz planie wynikowym – stanowiących integralną część niniejszego Programu (zob. 7. Dodatki). W dokumentach tych zaprezentowano rozkład treści nauczania na poszczególne jednostki lekcyjne, formułując do każdego tematu stosowne wymagania programowe, odnosząc tematykę zajęć do stosownych przepisów podstawy programowej filozofii oraz wyszczególniając zalecane materiały dydaktyczne i metody realizacji zajęć.

W pracy nauczyciela ważną rolę praktyczną odgrywa w szczególności plan wynikowy. Plan wynikowy jest dokumentem, w którym prezentuje się hierarchicznie opracowane wymagania programowe z zakresu danego przedmiotu [tu: filozofii w zakresie podstawowym]. Dokument ten służy planowaniu działań edukacyjnych i stanowi podstawę do oceny osiągnięć edukacyjnych ucznia. Mając na uwadze zróżnicowany poziom zdolności poszczególnych uczniów i wzgląd na ich osobiste cele edukacyjne, wymagania programowe podzielono na dwie grupy:

- 1) wymagania podstawowe (wp), które uznaje się za wymagania konieczne (ich spełnienie pozwala uczniowi opanować podstawowe wiadomości i umiejętności wyszczególnione

w podstawie programowej filozofii oraz uzyskać co najmniej ocenę dopuszczającą lub dostateczną);

- 2) wymagania ponadpodstawowe (wpp), które uznaje się za dopełniające, pogłębiające – a niekiedy rozszerzające – wiedzę i umiejętności wyszczególnione w podstawie programowej filozofii (ich spełnienie pozwala uczniowi uzyskać ocenę dobrą, bardzo dobrą albo celującą).

Doprecyzowanie poszczególnych wymogów i wyznaczenie poziomu ich spełniania na odpowiadające im oceny pozostawia się w gestii nauczyciela.

Poniżej zaprezentowano przykładowy model:

- spełnienie wp powyżej 50% skutkuje uzyskaniem oceny dopuszczającej,
- spełnienie wp powyżej 50% skutkuje uzyskaniem oceny dostatecznej;
- spełnienie wpp powyżej 50% oraz spełnienie wp powyżej 75% skutkuje uzyskaniem oceny dobrej;
- spełnienie wpp powyżej 75% oraz spełnienie wp na poziomie powyżej 90% skutkuje uzyskaniem oceny bardzo dobrej;
- spełnienie wpp w 100% oraz spełnienie wp powyżej 90% (lub uzyskanie tytułu finalisty albo laureata odpowiedniego konkursu lub olimpiady przedmiotowej) skutkuje oceną celującą.

2.3. Lektury

Integralną częścią Programu jest lista lektur, która zawiera wskazane w podstawie programowej filozofii klasyczne teksty filozoficzne (głównie fragmenty) oraz krótką listę tekstów uzupełniających, których lektura umożliwi pogłębienie określonych zagadnień wyszczególnionych w Programie.

A. Lektury obowiązkowe; uczeń zna treść wyszczególnionych w podstawie programowej filozofii (zakres podstawowy) następujących lektur:

- a) Platon, *Obrona Sokratesa*;
- b) Platon, fragmenty z następujących dialogów: *Państwo* (514a–517a), *Fedon* (78d–80b, 98c–100b), *Uczta* (209e–212c); Platon, jeden z fragmentów z następujących dialogów (w związku z działem VII pkt 1 treści nauczania): *Fedon* (98c–100b), *Państwo* (514a–517a) oraz (358e–361d), *Fajdros* (246a);
- c) Epikur, List do Menoikeusa (wybrany fragment);
- d) Seneka (wybrany fragment).

B. Lektury uzupełniające:

- a) K. Jaspers, *Źródła filozofii*, w: tenże, *Wprowadzenie do filozofii...*, Wrocław 1995, s. 11–13;

- b) S. Judycki, *Dlaczego filozofia jest trudna*, „Przegląd Filozoficzny. Nowa Seria” 2010, nr 40, s. 153–167.
- c) G. Reale, *Mysł starożytna*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003;
- d) W. Tatarkiewicz, *Trzy etyki Arystotelesa*;
- e) J. Wojtysiak, *Filozofia i życie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007;
- f) Magazyn „Filozofuj!” (dwumiesięcznik – każdy numer poświęcony wybranej tematyce filozoficznej);
- g) Zalecany podręcznik: J. Wojtysiak, M. Iwanicki, *Źródła mądrości*, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020 [uwaga: pod każdym z 11 rozdziałów pierwszej części podręcznika znajdują się odniesienia do zalecanej literatury];
- h) Kurs *e-learningowy*: [Filozoficzne źródła kultury europejskiej \(zrodla-madrosci.pl\)](http://zrodla-madrosci.pl).

3. Program a podstawa programowa filozofii w zakresie rozszerzonym

Realizacja Programu pozwala na solidne przygotowanie do podjęcia systematycznej i intensywnej edukacji filozoficznej realizowanej na zajęciach filozofii w zakresie rozszerzonym (w wymiarze 240 godzin w cyklu kształcenia). Kształcenie filozoficzne w szkole ponadpodstawowej na poziomie rozszerzonym wymaga zrealizowania treści nauczania wyszczególnionych w podstawie programowej filozofii w zakresie podstawowym. Zaleca się, aby w ramach pełnego i pogłębionego kursu filozofii (realizacja podstawy programowej w zakresie rozszerzonym), zrealizować w pogłębiony sposób treści nauczania wyszczególnione w podstawie programowej filozofii w zakresie podstawowym. Akceptujący to zalecenie nauczyciel może skorzystać z niniejszego Programu, przeznaczając na jego realizację ok. 60 godzin zajęć z kursu filozofii realizowanego w zakresie rozszerzonym. Dwukrotne zwiększenie liczby godzin na realizację Programu pozwoli na pogłębienie wybranych jego treści (w nawiązaniu do stosownych przepisów podstawy programowej filozofii w zakresie rozszerzonym) oraz na ćwiczenie umiejętności stanowiących integralną część edukacji filozoficznej (przede wszystkim umiejętności z zakresu kultury logicznej).

III. ZALECENIA METODYCZNE I SPOSOBY REALIZOWANIA PROGRAMU – ROLA NAUCZYCIELA FILOZOFII

Mając na uwadze założenia i cele prezentowanego Programu, zaleca się:

1. Aby przygotowując i realizując scenariusze lekcji, nauczyciel kładł nacisk na rozwijanie określonych umiejętności oraz wartościowych nawyków i postaw, wskazując na związki między odpowiednimi nawykami i postawami, a celami edukacji filozoficznej;

2. Aby umiejętnie harmonizować typowy dla edukacji filozoficznej, ogólny i abstrakcyjny charakter rozważań, z osadzaniem ich w polu doświadczenia uczestników zajęć;
3. Aby obecny w Programie komponent historyczno-filozoficzny realizować w taki sposób, by – prezentując myśl filozoficzną poszczególnych autorów – koncentrować się na omówieniu kluczowych pojęć i twierdzeń (istotnych z punktu widzenia celów zajęć);
4. Aby w pierwszym semestrze zajęć poświęcić uwagę na rozwijanie umiejętności uczenia się oraz zapoznawanie z wybranymi umiejętnościami z zakresu kultury logicznej (formułowanie pytań, definiowanie, uzasadnianie/argumentowanie); ważnym zadaniem nauczyciela jest motywowanie uczniów do systematycznej i efektywnej pracy podczas zajęć oraz do samokształcenia;
5. Aby w drugim semestrze zajęć poświęcić większą uwagę tworzeniu tekstów argumentacyjnych [Zaleca się w szczególności, aby każdy uczeń systematycznie pracował nad własnym tekstem o charakterze argumentacyjnym (minimum 1000 słów), wdrażając się w ten sposób do samodzielnej pracy o charakterze badawczym. Tego typu doświadczenie stanowi ważny, a na ogół zaniedbywany element przygotowania uczniów do przyszłych studiów⁵. Tematyka pracy powinna być osadzona w problematyce poruszanej na zajęciach, a kryteria jej oceny powinny być zbieżne z kryteriami oceny wypracowań maturalnych z filozofii. Warunkiem efektywności tej formy uczenia się jest zrozumienie przez ucznia istoty tego typu zadania oraz zaangażowanie i współpraca ucznia z nauczycielem, efektem czego powinno być powstanie kilku coraz doskonalszych wersji pracy. Zakłada się, że każda kolejna wersja pracy będzie następstwem przepracowania uwag sformułowanych przez nauczyciela do jej wersji wcześniejszej. Ważnym elementem pracy badawczej jest dobór odpowiedniej literatury (teksty źródłowe, popularnonaukowe i naukowe)⁶. Rolą nauczyciela jest w tym przypadku zadbanie o to, aby dobór tych kluczowych tekstów był trafny].
6. Aby stosować takie materiały dydaktyczne oraz takie metody i techniki kształcenia, które jakie pozwalają uczniom osiągać wyznaczone cele na zadowalającym poziomie. Poważnie

⁵ Jednym z mankamentów kształcenia przedmiotowego w szkołach ponadpodstawowych jest to, że uczniowie zbyt rzadko piszą eseje, w których argumentują na rzecz określonego stanowiska, wykorzystując w argumentacji nowo nabytą wiedzę i korzystając z tekstów źródłowych, w tym tekstów naukowych (z dziedziny wiedzy odpowiadającej tematyce eseju) Studenci pierwszego roku studiów najczęściej nie radzą sobie na zajęciach, których podstawą jest analiza tekstów naukowych, co pozwala przypuszczać, że nie mieli oni do czynienia (lub mieli sporadycznie) z lekturą i analizą tego typu tekstów. Praca na tekstach naukowych jest zaś jednym z kluczowych wymiarów studiowania (przynajmniej na kierunkach typowo uniwersyteckich).

⁶ Zalecenie należy rozumieć minimalistycznie. Chodzi o to, aby nauczyciel pomógł uczniowi wybrać dwa lub trzy względnie krótkie teksty, na bazie których uczeń przygotowuje zasadniczą część eseju. Rozsądnym rozwiązaniem jest, aby tematyka zajęć i sformułowanie tematu pracy badawczej były w miarę możliwości skorelowane z regulaminami stosownych olimpiad lub konkursów przedmiotowych.

traktując postulat autonomii nauczyciela, w Programie nie podaje się określonej (i skończonej) listy metod i technik dydaktycznych, ani nie przypisuje się konkretnych metod do poszczególnych tematów lekcji (w planie dydaktycznym ograniczono się do wskazania metod przykładowych, o szczególnych walorach dydaktycznych w edukacji filozoficznej). Planując i realizując poszczególne lekcje, warto poświęcić uwagę nie tylko doborowi stosownych materiałów edukacyjnych oraz metod kształcenia, ale także wdrażaniu uczniów do zaangażowanej pracy podczas lekcji oraz analizowaniu jej rezultatów (np. poprzez uświadamianie możliwości i ograniczeń wykorzystywanych w kształceniu metod i technik wykorzystywanych w kształceniu, co stanowi istotny aspekt pracy nad rozwijaniem umiejętności uczenia się). Mając na względzie specyfikę edukacji filozoficznej, cele prezentowanego Programu oraz взгляд na efektywność pracy edukacyjnej, zaleca się jednak stosowanie następujących metod i technik dydaktycznych:

a) Praca z podręcznikiem

Mając na uwadze przyjęte założenia Programu oraz przeznaczoną na realizację kursu filozofii liczbę 30 godzin, należy szczególną uwagę poświęcić metodzie pracy z podręcznikiem. Zalecany do realizacji Programu podręcznik „Źródła mądrości” autorstwa J. Wojtysiaka i M. Iwanickiego, składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza część („Lekcje filozofii”, s. 10–89) zawiera 11 rozdziałów, z których każdy tworzy względnie autonomiczną całość. Każda z 11 części zawiera przystępne omówienie zagadnień odpowiadających wyszczególnionym w podstawie programowej filozofii treściom nauczania oraz dodatkowe informacje, pytania i zadania dla ucznia oraz listę lektur uzupełniających. Druga część podręcznika („Teksty źródłowe”, s. 90–180) zawiera 19 tekstów źródłowych. Każdy z tekstów źródłowych to odpowiednio dobrany (do odpowiednich zagadnień z pierwszej części podręcznika) fragment klasycznego tekstu filozoficznego, do którego autorzy podręcznika sformułowali stosowne pytania i zadania. Wśród zamieszczonych w podręczniku tekstów źródłowych są także te, które w podstawie programowej mają status lektur obowiązkowych.

Konstrukcja podręcznika oraz przystępny sposób prezentowania trudnych treści z zakresu filozofii sprawiają, że może on stanowić podstawowy materiał dydaktyczny. Nauczyciel może na bazie treści przedstawionych w podręczniku przygotowywać własne krótkie wykłady lub prezentacje wprowadzające do poszczególnych lekcji albo może zalecać uczniom lekturę odpowiednich fragmentów podczas lekcji lub w ramach przygotowań do lekcji kolejnej. Lektura odpowiednio dobranego do tematu lekcji fragmentu podręcznika zabiera nie więcej niż 10 min. Podręcznik stanowi dobry materiał do pracy samokształceniowej. Przystąpienie do materiału podręcznikowego ułatwia kurs e-learningowy: [Filozoficzne źródła kultury europejskiej \(zrodla-madrosi.pl\)](http://Filozoficzne_źródła_kultury_europejskiej_(zrodla-madrosi.pl)). Nauczyciel może na lekcjach filozofii wykorzystywać materiały ze wspomnianego kursu e-learningowego.

b) Wykład o charakterze konwersatoryjnym (lub prezentacja)

Zaletą tej metody dydaktycznej jest jej efektywność. Zaleca się, aby prezentowany w ramach lekcji wykład miał charakter konwersatoryjny i nie przekraczał 12 minut. Warto w ramach tej metody rozpocząć od postawienia pytania (pytań) związanego z prezentowaną tematyką lekcji oraz odwoływać się do dostępnych uczniom doświadczeń, pomagając w ten sposób w zrozumieniu prezentowanej problematyki. Zaleca się, aby w ramach każdego wykładu podać definicję przynajmniej jednego istotnego dla treści wykładu terminu oraz zapisać i przeanalizować przynajmniej jedno rozumowanie związane z tematyką lekcji, wdrażając tym samym uczniów do nabywania wartościowych sprawności z zakresu kultury logicznej. Warto zachęcać uczniów do formułowania pytań do zaprezentowanych treści. Należy pamiętać, że treści z zakresu historii filozofii mają być tylko przykładami naprowadzającymi ucznia na fundamentalne problemy filozofii i różne sposoby ich rozwiązywania.

c) Pogadanka sokratejska

Jest to metoda ceniona w edukacji filozoficznej, choć – należy podkreślić – szczególnie trudna w realizacji. Metoda ta wpisuje się w naturę filozofii (filozofowania) oraz przyjęte rozwiązania programowe. Istotą pogadanki sokratejskiej jest formułowanie szeregu pytań, które (o ile udziela się na nie konsekwentnych odpowiedzi) mają doprowadzić do odrzucenia stanowisk niedorzecznych i uznania twierdzeń prawdziwych lub najlepiej uzasadnionych. Nauczyciel, przeprowadzając pogadankę sokratejską, staje się wobec uczniów swoistym „akuszerem wiedzy”.

d) Analiza tekstu

Założenia podstawy programowej i występująca w niej lista lektur obowiązkowych przesądzają o tym, że częścią edukacji filozoficznej w szkole ponadpodstawowej jest praca na klasycznych tekstach filozoficznych (zwykle fragmentach). Konsekwencją tych rozstrzygnięć jest potrzeba wdrażania uczniów do trudnej umiejętności, jaką jest analiza tekstu. W zależności od tematu lekcji i jej celów szczegółowych, jak też treści analizowanego tekstu filozoficznego, jego lektura może służyć ukazaniu określonego kontekstu kulturowego, identyfikowaniu i rozważaniu określonego problemu lub stanowić przedmiot analizy logicznej. Idealem jest, aby analiza tekstu filozoficznego obejmowała – o ile pozwala na to treść tekstu – wszystkie trzy jej aspekty. Należy podkreślać wagę opanowania umiejętności analizy tekstu, wskazując na jej rolę w przygotowywaniu esejów szkolnych oraz podstawowe znaczenie w pracy badawczej (ważny aspekt studiowania, w szczególności niezbędny w kontekście przygotowania prac dyplomowych; konieczny element pracy naukowej).

e) Studium przypadku i dyskutowanie (dyskutowanie jest zazwyczaj częścią metody studium przypadku, choć zasadniczo jest autonomiczną metodą dydaktyczną)

Metodę dyskusji i metodę studium przypadku należy stosować rozważnie, ponieważ są one bardzo czasochłonne i wymagają od uczestników zajęć dużej dyscypliny i ponadprzeciętnego poziomu opanowania umiejętności z zakresu szeroko pojętej kultury logicznej. Należy jednak te metody omówić i w miarę możliwości stosować podczas zajęć. Warto podkreślić, że dyskusja stanowi niezbędny element pracy naukowo-badawczej (w szczególności w filozofii), a umiejętność dyskusowania może pełnić ważną rolę w życiu osobistym i w sferze publicznej.

Warto także zachęcać uczniów do zapoznania się z metodą studium przypadku i w miarę możliwości korzystać z niej, gdyż jej elastyczna formuła umożliwia łączenie różnych szczegółowych form dydaktycznych. Należy zwrócić uwagę uczniów na to, że metoda ta stanowi jedną z częściej wykorzystywanych obecnie metod szkoleniowych – jej poznanie można uznać za ważny element przygotowania uczniów do przyszłych studiów oraz pracy zawodowej. Warto podkreślić, że typowa wersja tej metody wymaga zarówno pracy samodzielnej, jak i współpracy w grupie. Efektywne korzystanie z tej metody wymaga skrupulatnego przygotowania i odpowiedniej ilości czasu. Mając na względzie naturę tej metody, bogaty program kursu filozofii i ograniczoną ilość czasu na jego realizację, stosowanie tej metody musi być rozważne.

f) Ćwiczenia w rozwiązywaniu zadań

Zaleca się, aby w ramach każdej jednostki lekcyjnej uczniowie poświęcili przynajmniej kilka minut na samodzielne rozwiązanie zadań (zadania) z zakresu edukacji filozoficznej (w szczególności zadania typu maturalnego). Rozwiązywanie zadań może stanowić autonomiczne ćwiczenie lub też element innej metody dydaktycznej.

g) Notatki

Warto wyrabiać w uczniach nawyk notowania, gdyż notowanie jest czynnikiem ułatwiającym zapamiętywanie i pozytywnie wpływa na jakość pracy zespołu klasowego. Fakt notowania można uznać za ważny składnik takich postaw jak: refleksyjność, odpowiedzialność, pracowitość.

IV. ZALECENIA METODYCZNE – ROLA NAUCZYCIELA FILOZOFII

1. Rola nauczyciela filozofii nie odbiega zasadniczo od roli nauczyciela każdego innego przedmiotu. Najprościej mówiąc, rolą nauczyciela filozofii jest profesjonalnie wykonywać swoją pracę (być tzw. „refleksyjnym praktykiem”).
2. Mając na uwadze specyfikę zajęć oraz położony w Programie akcent na rozwijanie krytycznego myślenia, zaleca się:

- a) aby nauczyciel nie tylko prezentował i wyjaśniał uczniom cele poszczególnych zajęć, ale także aby w trakcie ich trwania komentował sytuacje edukacyjne rozgrywające się w klasie (w tym dokonywane przez siebie „wybory dydaktyczne”), co jest nie tylko ważną częścią pracy nad rozwijaniem umiejętności uczenia się, ale też dobrą sposobnością do zaprezentowania tego, czym jest metamyślenie – ważny aspekt krytycznego myślenia;
- b) aby nauczyciel zaprezentował uczniom ideę klasy jako „wspólnoty dociekającej” oraz zachęcał uczniów do zaangażowania się we wspólną pracę nad urzeczywistnieniem tej idei (w niektórych konceptualizacjach pojęcia krytycznego myślenia idea „wspólnoty dociekającej” stanowi jeden z jego ważnych aspektów);
- c) aby nauczyciel wdrażał uczniów do dokonywania samooceny dotyczącej osiągnięć szkolnych (jest to szczególnie istotne w kontekście wychowawczego wymiaru edukacji, ponieważ zobiektywizowana ocena dotycząca postaw czy kompetencji jest w warunkach szkolnych mało efektywna – trudna, czasochłonna i obciążona sporym ryzykiem błędu);
- d) aby nauczyciel podjął próbę pokazania uczniom, na czym polega praca zawodowego filozofa oraz wyjaśnił, czego mogą spodziewać się po studiach filozoficznych;
- e) mając na uwadze ograniczoną ilość czasu na zrealizowanie Programu, zaleca się, aby nauczyciel przygotowywał stosowne materiały edukacyjne (w szczególności karty pracy z zadaniami), które pozwolą sprawniej realizować zakładane cele Programu.

V. OCENIANIE

1. Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia powinno uwzględniać obowiązujące w danej szkole regulacje formalno-prawne (prawo oświatowe na poziomie krajowym, statut szkoły).
2. Zaleca się, aby nauczyciel przygotował i udostępnił uczniom stosowny dokument (sylabus), jasno prezentujący wymagania oraz określający poziom opanowania treści przewidzianych w Programie. Mając na względzie autonomię nauczyciela oraz potrzeby i możliwości uczniów uczestniczących w zajęciach, zaleca się tworzenie własnych wersji sylabusów. Mając na względzie autonomię nauczyciela oraz potrzeby i możliwości uczniów uczestniczących w zajęciach, zaleca się tworzenie własnych wersji sylabusów. Zaleca się, aby ważnym składnikiem oceny końcoworocznej była ocena z eseju.

Do oceny eseju warto stosować poniższe kryteria (odpowiadające kryteriom wypracowania maturalnego z filozofii):

- a) Sformułowanie stanowiska (obejmujące wyjaśnienie tematu oraz sformułowanie tezy): 0–3 pkt.
- b) Funkcjonalne zastosowanie wiedzy i umiejętności z zakresu filozofii lub historii filozofii: 0–6 pkt.

- c) Funkcjonalne przywołanie kontekstu pozafilozoficznego: 0–2 pkt.
- d) Funkcjonalna argumentacja: 0–12 pkt:
 - α) argumenty na rzecz własnego stanowiska (0–6 pkt),
 - β) zarzuty (zarzut) (0–3 pkt),
 - γ) odparcie zarzutu (0–3 pkt).
- d) Kompozycja wypowiedzi: 0–1.

VI. DODATKI

1. Plan dydaktyczny
2. Plan wynikowy

